

Jak pandemia zmieniła podejście do nauczania

Ewa Arciszewska
CKPiDN w Mielcu
e.arciszewska@ckp.edu.pl

Edukacja zdalna stała świetną, choć wymuszoną, motywacją do wprowadzenia w życie nauczycielskie nowych rozwiązań metodycznych. Korzystanie z nieznanym uczącym rozwiązań technicznych potrzebnych w kontakcie z uczniami w czasie edukacji zdalnej wpłynęło na wzrost kompetencji cyfrowych nauczycieli powiatu mieleckiego, co pokazały ankiety przeprowadzone i opracowane przez CKPiDN w Mielcu.

Rzeczywistość szkolna, począwszy od marca 2020 roku do stycznia 2022 roku, przeszła szereg istotnych zmian, a to za sprawą pandemii koronawirusa, która spowodowała całkowite zamknięcie placówek oświatowych i izolację społeczną uczniów. Pierwszy raz w dziejach musieliśmy zmierzyć się z szeroko zakrojonymi zmianami, do których nikt nie mógł się przygotować. Okazało się jednak, że zdolności adaptacyjne społeczeństwa są wysoko rozwinięte i po pierwszej fali zaskoczenia opanowaliśmy nową rzeczywistość w zakresie umożliwiającym funkcjonowanie sprawne, choć w dużym stopniu ograniczone. Nauczyciele, uczniowie i rodzice podjęli trud kształcenia na odległość. W następnym roku trwania częściowej izolacji wszyscy zainteresowani podchodzili do edukacji zdalnej z większą pewnością, a zdobyte doświadczenia stały się podstawą do modyfikacji edukacyjnych działań.

Już po kilku miesiącach trwania pandemii uznane w kraju ośrodki badawcze przeprowadzały ankiety i analizowały sposoby funkcjonowania szkoły, w tym szerokim zakresie znaczenia tego słowa. Skupiono się na wykorzystaniu do edukacji zdalnej różnych narzędzi służących do komunikacji bezpośredniej z uczniami. W szkołach przeprowadzano badania i obserwowano skutki społeczne izolacji uczniów, a przeciwdziałanie im to główne zadanie szkoły w roku szkolnym 2021/2022. Na uwagę zasługują badania publikowane

przez Centrum Edukacji Obywatelskiej powstałe po pierwszej fali pandemii, które objęły 984 nauczycieli z różnych etapów edukacyjnych¹.

Oddzielną kwestią- do tej pory nie do końca zbadaną - jest wpływ nauczania zdalnego na wyniki i umiejętności uczniów. Sprawa ma wymiar szerszy, bo trudno ustalić, jakie umiejętności mogą być podstawą badania, czy wyniki egzaminów zewnętrznych mogą być reprezentatywną formą badania umiejętności zwartych w okrojonej właśnie ze względu na pandemię podstawie programowej.

My jako placówka doskonalenia nauczycieli postanowiliśmy zbadać przy pomocy ankiety nie tyle kwestie omówione powyżej, co próbowaliśmy znaleźć odpowiedź na pytanie: Jak pandemia zmieniła podejście nauczycieli do nauczania w kontekście nauczania zdalnego. Skupiliśmy się na nauczycielach uczących w szkołach naszego powiatu – powiatu mieleckiego. Ankieta opracowana została przez doradców metodycznych zatrudnionych w CKPiDN. Doświadczenia zdobyte w tym trudnym czasie warto zachować jako bezcenny zasób i przeanalizować.

Informacja o grupie badawczej

Udział w badaniu był dobrowolny, a informacja o nim została upowszechniona przez dyrektorów i kierowników jednostek administracyjnych szkół w powiecie mieleckim. Ankiety przeprowadzono w marcu bieżącego roku przy pomocy formularza Google. W badaniu **wzięło udział 183 nauczycieli** pracujących w przeważającej większości w szkołach podstawowych.

Analiza wyników ankiety

Pytanie pierwsze:

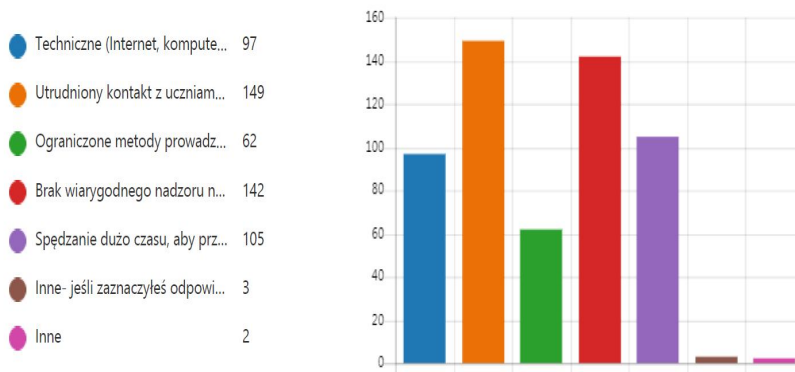
1. Jakie dostrzegasz problemy podczas pracy zdalnej z uczniami? Wybierz dowolną liczbę odpowiedzi.

- a) Techniczne (Internet, komputer, programy, aplikacje)
- b) Utrudniony kontakt z uczniami (mikrofon nie działa, brak kamerki, przerwy w dostawie Internetu, słaby sygnał, opuszczanie spotkania)
- c) Ograniczone metody prowadzenia zajęć
- d) Brak wiarygodnego nadzoru nad pracą uczniów

¹ Dane dostępne on-line w dwóch raportach:
<https://centrumcyfrowe.pl/edukacja-zdalna/>

- e) Spędzanie dużo czasu, aby przygotować zajęcia, sprawdzić pracę uczniów
- f) Inne (jakie?).....

Tak odpowiadali ankietowani:

Wśród odpowiedzi najliczniejsza grupa badanych wskazała na utrudniony kontakt z uczniami ze względu na braki techniczne występujące u uczniów lub czynniki wynikające z łącza internetowego. W tym zakresie dane nauczycieli z powiatu pokrywają się z danymi szerszej populacji (badania CEO). Wśród możliwych odpowiedzi znalazło się również opuszczanie spotkań on-line przez uczniów lub zwykle wymówki w sytuacjach, kiedy można było się usprawiedliwić kłopotami technicznymi.

Równie dużo, bo 142 odpowiedzi, to czynnik, który łączy się bezpośrednio z tym pierwszym. W czasie nauki on-line nie można było w sposób wiarygodny odpowiedzieć na pytanie, z czego korzystają uczniowie, kto im podpowiada czy pisze odpowiedzi na zadawane pytania.

Istotny jest również czynniki podejmowany przez znaczną część nauczycieli w większości badaniach, a mianowicie spędzanie dużo czasu, aby przygotować zajęcia, sprawdzić pracę uczniów. Według badań, na które powołano się wyżej, aż 47% nauczycieli wskazuje na czasochłonność procesu edukacyjnego, a dla 41% jest to problematyczne. Na taki stan wpływ miały również takie czynniki jak: samokształcenie z nowych narzędzi, dostosowanie metodyki do specyfiki nauczania zdalnego, łączenie różnych metod edukacji zdalnej. Poprawa uczniowskiego wypracowania metodą tradycyjną zajmuje znacznie mniej czasu, niż kiedy robi się to w Wordzie, zmieniając kolor czcionki, wpisując znaki interpunkcyjne czy komentarze dotyczące błędów językowych.

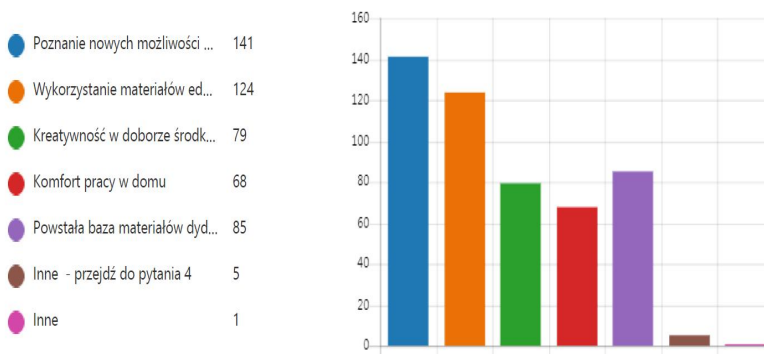
Wypowiedzi znacznej części nauczycieli wskazywały, że nie było wyraźnego rozgraniczenia między pracą a czasem wolnym, bo jeszcze któryś uczeń zadał pytanie, a innego nie było na zajęciach i dzień pracy wydłużał się, dla tych ambitnych nauczycieli, do 12-16 godzin na dobę. Stąd też w innych czynnikach wskazywano na problemy zdrowotne wynikające długiego siedzenia przed ekranem komputera. Zdecydowanie - bardzo frustrującym czynnikiem były przerwy w połączeniach internetowych.

Pytanie drugie:

2. Jakie dostrzegasz dobre strony tej formy edukacji?

- a) Poznanie nowych możliwości programów i aplikacji komunikacyjnych
- b) Wykorzystanie materiałów edukacyjnych dostępnych w sieci
- c) Kreatywność w doborze środków i materiałów dydaktycznych podczas lekcji on-line
- d) Komfort pracy w domu
- e) Powstała baza materiałów dydaktycznych do wykorzystania w następnych latach pracy
- f) Inne (jakie?)..

Odpowiedzi ankietowanych:

Zdecydowanie najliczniejsze odpowiedzi wskazują na poznanie nowych możliwości programów i aplikacji komunikacyjnych. Tym bardziej, że był to proces poznawczy, gdyż używane aplikacje również w czasie pandemii były modyfikowane, dodawano nowe funkcje, co nie tylko usprawniało proces komunikacji, ale również mobilizowało uczących, by z tego korzystać. Taki wynik nauczycieli powiatu mieleckiego świadczy o ich otwartości i gotowości

do ciągłego doskonalenia swojego warsztatu pracy, co jest wpisane w zawód nauczyciela. Prawdą jest również to, że poznanie nowych narzędzi wymagało dodatkowego nakładu czasu, ale dla większości nie było to barierą nie do pokonania. Pozostawała satysfakcja z poznania i wykorzystania czegoś nowego, a jeżeli się udało być mądrzejszym od najstarszych uczniów, to dodatkowa radość. Narzędzia takie jak np. Office 365 są z powodzeniem wykorzystywane również w czasie nauki stacjonarnej.

Druga w kolejności odpowiedź to wykorzystanie materiałów edukacyjnych dostępnych w sieci. Nauczyciele nauczyli się również szukać i modyfikować, dostosowywać do możliwości swoich uczniów dostępne scenariusze. Nie do przecenienia jest również możliwość korzystania na bieżąco z internetowych encyklopedii, słowników, ilustracji, zdjęć. Z wypowiedzi większości nauczycieli wynika, że modyfikacji uległy również lekcje prowadzone w systemie stacjonarnym, bo wyżej wymienione czynności stały się stałym elementem lekcji w klasie szkolnej.

Komentując kolejne wyniki, przytoczę wypowiedź nauczyciela z naszego powiatu – nauczyciel w szkole wiejskiej. „Kiedy przeglądam stworzone przez mnie materiały do lekcji, to sama sobie się dziwię, skąd we mnie tyle pokładów kreatywności”. Zamknięcie, zostanie tylko z uczniami obudziło kreatywność znacznej części nauczycieli, tym samym powstała baza materiałów dydaktycznych, którą można wykorzystać podczas nauki stacjonarnej. Jest to niewątpliwie wartość dodana edukacji zdalnej.

Na komfort pracy w domu wskazywało 68 nauczycieli naszego powiatu. Dobrze, jeżeli można było pracować, kiedy nikt nie przeszkadzał. Trudno było osiągnąć takie sytuację, kiedy nauczyciele mieli w domu również uczące się zdalnie własne dzieci, które także niejednokrotnie wymagały pomocy mamy/taty – nauczycielki/nauczyciela.

Należy również dodać, że w wymienionej grupie badawczej było sześć odpowiedzi, z których wynika, że nie dostrzegają żadnych pozytywnych stron edukacji zdalnej.

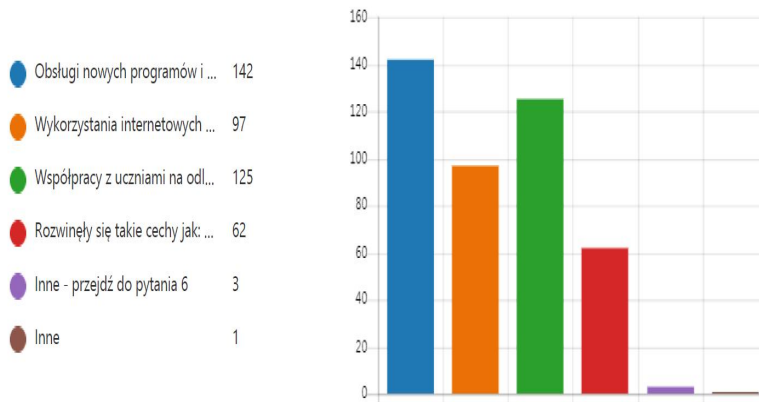
Jedna ankietowana osoba dostrzegła możliwości rozwijania kompetencji informatycznych uczniów, a w szczególności umiejętność prawidłowego posługiwania się programem Word, w sytuacjach pisania zadań właśnie w tym programie.

Pytanie trzecie:

3. Czego się Pani/Pan nauczyła/ nauczył podczas pracy zdalnej?
 - a) Obsługi nowych programów i aplikacji
 - b) Wykorzystania internetowych źródeł informacji
 - c) Współpracy z uczniami na odległość

- d) Rozwinęły się takie cechy jak: cierpliwość, opanowanie, empatia
 e) Inne (jakie?)...

Odpowiedzi ankietowanych:

Najwięcej ankietowanych nauczycieli powiatu mieleckiego wskazało na to, że nauczyło się obsługi nowych programów i aplikacji, co zostało omówione wyżej. Warto jednak zwrócić uwagę na drugą w kolejności odpowiedź nauczycieli, którzy podkreślili, że nauczyli się współpracy z uczniami na odległość. To też wartość, którą warto kontynuować: indywidualne pytania skierowane bezpośrednio do nauczyciela, wyjaśnienia czegoś niezrozumiałego, doprecyzowanie lub wyjaśnienie zadania domowego. Takie czynności powodowały, że kontakt nauczyciela z uczniem był czasami nawet częstszy niż podczas nauki stacjonarnej. To dodatkowe obciążenie dla nauczyciela, ale i taki bufor bezpieczeństwa dla uczniów. Świadomość, że można mieć kontakt z nauczycielem, prosić o wyjaśnienie, dawała uczącym się większą pewność jego działań edukacyjnych. Rzadko zdarza się, by w czasie nauki w szkole taki kontakt był praktykowany, no chyba, że stał się pozostałością właśnie nauczania zdalnego.

97 ankietowanych nauczycieli zwróciło uwagę na to, że nauczyło się wykorzystywać materiały dostępne w Internecie. Dotyczy to nie tylko gotowych lekcji, zwłaszcza opracowanych w Genialy, ale również wykorzystania definicji słownikowych, prezentacji gotowych rozwiązań zadań praktycznych. Czasami chodziło również o zwykłą oszczędność czasu, bo

łatwiej było coś skopiować, nawet przekształcić i dostosować do potrzeb swoich uczniów niż pisać wiadomość od początku.

Warto zaznaczyć, że dużo, bo 62 ankietowanych, stwierdziło, że rozwinęły się u nich takie cechy jak: cierpliwość, opanowanie, empatia. Co miało na to wpływ? Niewątpliwie czynnikiem decydującym było coś, co można określić jako wspólnota losu. Łatwiej jest zrozumieć kogoś, kogo „wyrzuciło” z zajęć, jeżeli samemu to się przeżyło. Łatwiej jest zrozumieć uczucia ucznia, który nie może liczyć na pomoc dorosłego, bo jest sam w domu, kiedy samemu też trzeba sobie z tym rodzic, co zostanie omówione w kolejnym pytaniu. Jeżeli odnieść się do takich cech jak: cierpliwość i opanowanie, to wynikały one raczej z bezsilności nauczyciela, bo co można było zrobić, jeżeli ktoś po drugiej stronie wytrwale milczał. Konieczność stała się matką rozwoju, by posłużyć się takim metaforycznym określeniem.

Dla uczciwości analitycznej należy zaznaczyć, że sześcioro ankietowanych nie dostrzegło nic pozytywnego, co mogłoby ich rozwijać. Być może to ci sami, którzy udzielili negatywnej odpowiedzi na wcześniejsze pytanie.

Pytanie czwarte:

4. Kto Panią/ Pana wspierał w okresie pracy zdalnej/ hybrydowej?

To pytanie miało charakter otwarty, stąd też duża różnorodność odpowiedzi. Jednak najczęściej pojawiały się dwa określenia: członkowie rodziny – co rozumiały; inni nauczyciele – co wskazuje na solidarność w gronie nauczycielskim danej szkoły. W grupie wsparcia ze strony innych nauczycieli pojawia się również wskazanie na informatyka, co pokazuje na wielozadaniowość nauczycieli tego właśnie przedmiotu. Ciekawą informacją jest to, że tylko 23 ankietowanych wskazuje na to, że pomagał im dyrektor/dyrekcja. Część spośród tej grupy wymienia dyrektora w połączeniu z członkami rodziny lub innymi nauczycielami. Część ankietowanych wyraźnie wskazuje, że nie było zainteresowania ich pracą ze strony dyrekcji szkoły (brak nadzoru pedagogicznego) i to jest niepokojące.

Stosunkowo liczna grupa ankietowanych, bo aż 51 odpowiedzi, co stanowi 27,8% ankietowanych, wskazała, że nie miała wsparcia – odpowiedź – nikt jest wymowna. Potwierdza to fakt, że spora grupa nauczycieli była zdana wyłącznie na własne siły, a raczej umiejętności, stąd też duże rozgoryczenie wywołane takim stanem.

Część ankietowanych podkreślała, że to oni dzielili się swoją wiedzą i pomagali innym, również mniej sprawnym technicznie kolegom i koleżankom.

Podsumowując odpowiedzi na to pytanie, należy stwierdzić, że część szkół i jej dyrekcje nie byli przygotowani do zadań, jakie wymogła na nich sytuacja

kryzysowa. Można tu mieć na myśli wymiar techniczny (braki sprzętowe, dostęp do Internetu), jak i sprawność organizacyjną. Te dwa czynniki powodują, że pracujący nauczyciele mieli poczucie osamotnienia, co potwierdzają również wypowiedzi pedagogów przywołane w innych badaniach.

Pytanie piąte:

5. Jak ocenia Pani/Pan pracę uczniów? Oceń od 1 do 10. 10 to ocena bardzo dobra.

- a) Aktywność na zajęciach
- b) Frekwencję
- c) Uczciwość podczas wykonywania zajęć on-line
- d) Motywację do pracy
- e) Efekty pracy on-line
- f) Inne oceny pracy uczniów

Pytanie piąte odnosiło się do oceny efektywności procesów edukacyjnych realizowanych poprzez naukę zdalną. Wyniki przedstawiają się następująco:

Aktywność na zajęciach – wynik średni to 5,26

Frekwencja – wynik średni to 7,35

Uczciwość podczas wykonywania zadań on-line – wynik średni to 5,06

Motywacja do pracy - wynik średni to 4,88

Efekty pracy on-line - wynik średni to 4,95

Wyżej przedstawione odpowiedzi średnie nie mają charakteru badawczego, opierają się na odczuciach ankietowanej grupy nauczycieli, którzy również w rzeczywistości szkolnej, bazując się na doświadczeniu pedagogicznym, oceniają podane wyżej wskaźniki. Najwyższym wskaźnikiem jest frekwencja, wynosząca w granicach 70%. Nie jest to wskaźnik jednorodny, gdyż w różnych fazach pandemii miał on inne wartości.

Warto zwrócić uwagę na efekty pracy on-line, które w ocenie ankietowanych wynoszą w okolicach 50% tego, co można było osiągnąć podczas nauki stacjonarnej. Oczywistym wydaje się, brak efektywnego nadzoru nad pracą uczniów, spadkiem motywacji do pracy. Niektórzy nauczyciele twierdzą, że największe postępy (zwłaszcza niektórych zespołów klasowych) dotyczą umiejętności spisywania z Internetu.

Niezależnie od zaprezentowanych wskaźników rzeczywistość już szkolna pokazuje, że przed nauczycielami, uczniami, ich opiekunami ogrom pracy, by nie tylko nadrobić zaległości powstałe podczas nauki zdalnej, ale

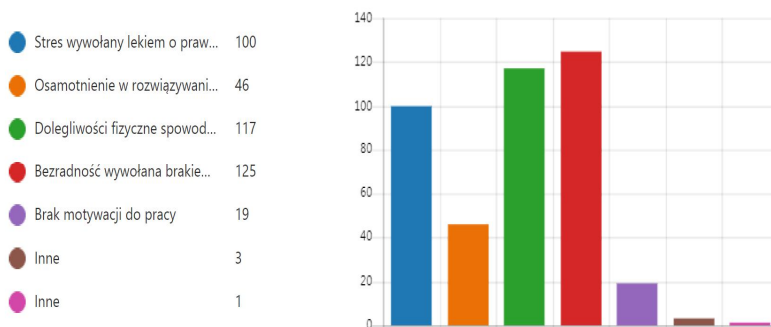
i wyeliminować niewłaściwe uczniowskie postawy, które nigdy nie były mocną stroną polskiej szkoły.

Pytanie szóste:

6. Jakie skutki psychofizyczne spowodowała praca zdalna?

- a) Stres wywołany lekiem o prawidłowe funkcjonowanie sprzętów i aplikacji
- b) Osamotnienie w rozwiązywaniu problemów
- c) Dolegliwości fizyczne spowodowane długotrwałą pracą siedzącą przy komputerze
- d) Bezradność wywołana brakiem możliwości oddziaływania na niektórych uczniów
- e) Brak motywacji do pracy

Odpowiedzi ankietowani

Wyniki wskazują, że najbardziej oprócz dolegliwości fizycznych nauczyciele martwili się brakiem możliwości oddziaływania pedagogicznego i wychowawczego na niektórych uczniów. Niepokoilo to, bo z reguły byli to uczniowie albo objęci jakimiś formami pomocy psychologiczno-pedagogicznej, albo tzw. uczniowie trudni, z którymi spotykamy się w zasadzie w prawie każdym zespole klasowym.

Wyniki nauczycieli z powiatu mieleckiego są zbieżne z wynikami badań wykonanymi przez inne ośrodki badawcze.

Podsumowanie

Zaprezentowane wyniki z powiatu mieleckiego wskazują, że skutki izolacji w szkołach były podobne w całej Polsce. Proces nauki zdalnej ewaluował, zmieniało się również podejście do niego nauczycieli. O ile pewne tendencje

i odczucia nauczycieli pokrywają się z dużą grupą badawczą, to pocieszające jest to, że dla większości nauczycieli było to doświadczenie, które nie tylko zmieniło metodologię i sposoby pracy z uczniami, ale również potrafią oni dostrzec (wśród negatywów) te elementy, które wpłynęły na ich rozwój metodyczny, emocjonalny i społeczny.

Pocieszające jest to, że mimo negatywnego odbioru pracy nauczycieli przez społeczeństwo (badania przeprowadzone przez agencję Kantar w marcu i kwietniu 2021 r. dla Fundacji Orange²) nauczyciele szukają rozwiązań, które wpływają na rozwój swój i uczniów.

² Dane dostępne on-line: <https://forsal.pl/praca/artykuly/8192320,pandemia-odbila-sie-negatywnie-spoiecznym-odbiorze-nauczycieli.html>